

BIBLIOTEKA
SH 32
A 64
SHETETI
JIROKASTER

SOTIR TH. ANDONI

KUR ERRNIM FLUTURIM...

THE NATIONAL ARCHIVES
COLLEGE PARK, MARYLAND
SERIALS ACQUISITION
SECTION

1-11-71

LEGJENDA E UJIT

Shat i madh e i plotë ky Shavari i Poshtëm: fushën e ka të gjërë, arat me tokë tul, vreshtat në dherat kundrejt diellit, pllajajat me lajthishte, përrrenjtë me thana, kurse tashti vonë i përmyti kodrat me fidane e drurë molle, por... ç'e do, ujë për vaditje ka, për të pirë s'ka!

Devolli i gjërë, që i kalon fushës, me ato ujëra të shumta, ja bën me sy e sikur i thotë: «Për të pirë, o Shavar i Poshtëm, për të pirë dhe për të larë faqet, ja ku është tutje, në mal, ai kroi i Çobanëve, që gurgullon gjithë zulmë e shkumë. Në ke burra, o Shavar, në ke burra e djem e në ua mban, rrëmbeni kazmat e bëni për-pjetë!».

Keq e kanë njerëzia, sidomos në të korrat, kur djersa kullon si çurkë dhe dielli djeg si saç, vështirë e kanë për një pikë ujë të ftohët e të lehtë. Por të keqen e ndjejnë edhe më fort në shtëpi, kur vjen miku nga larg e kërkon «një gotë ujë». Psherëtitjnë këto nuset e zenë në gojë dhallën e bardhë të mtisë, verën e kuqe të zam-

zanes, qumështin e gavetës apo kosin e poçes së madhe... por më kot, miku kërkon ujë, pa të jetë si të jetë».

Dhe e sjellin me gjysmë zemre atë që nudothet, por duke mërmëruar:

— Ujë i thëncin, katran është, po ç't'i bësh...?

Miku e pi se është i lodhur e s'thotë gjysmë fjale, por i zoti e di ku i pikon shtëpia. Fillojnë spiegimet e kuvendimet, historitë dhe tregimet.

— Një pus të vetëm kemi në fshat, sekush e quajti egjyptian dhe ashtu i mbeti. Punon me një krah të madh druri e me një katrovë në majë të krahut; një pus për dyqind e sa shtëpi. Ujin e ka si të zjerë, të trashë si vaj, të bardhë si bozë nga gëlqerja, kur e pi të urgus; për të larë... gratë e dinë, është për fytyrën si zhur. Le halli i çupave, kush i dëgjon ato. Tashti vonë zunë sjellin ujë nga mali, nëpër shishe, për të larë faqet.

— Jaaa! Çudi!

— Dimrit e kemi keq me gjënë e gjallë. T'i shpiesh gjer në lumë nëpër dëborë është e pamundur, dëmtohen ato të imtat; kështu dalin barginjtë e stallave me dhentë përpara dhe me kopanët e plisave në krah. Me kopanët thyejnë akujt e llokaçeve, sepse në një postaf të vetëm nuk i gazit dot gjithë bagëtinë, sidomos na dështojnë delet. S'është ujë ky, shafran është, po ç't'i bësh!

Dhe këto bisedime në Shavar të Poshtëm. për breza me radhë, kanë mbaruar me një «ç't'i bësh!».

Tregojnë pleqtë e betohen se po kështu e kanë dëgjuar nga ata më pleqtë, se qindra vjet me radhë, njerëzia në Shavar të Poshtëm, e kanë vrarë mëndjen për brengën e ujit, kanë çallëstisur se Shavari duket në mes të fushës e përmbi të shquhet që atje tej, si sqep i një përbindëshi, ai krahu i madh e i drunjtë i pusit egjyptian.

Ja, gjallë është edhe sot e kësaj dite Bido Çili. Gjithë jetën e tij ai është përpjekur për të sjellë ujë të mirë në fshat. Tashti i ka kaluar të njëqind vjetët, ka mbetur i verbër, që kur ishte shtatëdhjetë, por s'ka ndër mënd të vdesë.

Dhe aq gjatë tregohet historia e ujërave aty, në Shavar të Poshtëm, sa vetë Bido Çili e mbyll kështu:

— Ç'e pyet more bir? Përrallë arapi!

Përrallë arapi sot e përrallë arapi mot, gjer-sa këta të rinjtë që erdhën vonë, i vunë një emër tjetër.

Si u rrit e u zgjerua Shavari, domosdo edhe shkolla zgjeroi kthinat e hodhi një kat të ri për sipër. Në fillim, mësonjësit ishin të ardhur, «jambaxhinj» i quante Bidua, por tashti ata ose më mirë ato, që japin mësim, janë të gjitha shavarese. Se kështu e solli koha: gratë po ua rrëmbejnë këto punë burrave edhe andej nga Shavari dhe u thonë aqik atyre, herë me shaka e herë me të vërtetë:

— Ju o djema, ju o burra merrni nga një lelek të madh, merrni edhe nga një pallamare¹⁾

1) Lelek e pallamare = drapër i madh dhe një vegël druri, që ndih për të korrur.

më të madhe, dhe, o burra, në fushë se atje ka për të korrur, jo shaka!

Dhe ja, kështu, këto shavareset, përrallën e arapit tashti na e quajnë «Legjenda e Ujit». Legjenda e ujit në Shavar ka qindra vjet me radhë...

Kështu u flasin nxënësve në shkollë.

Dhe si e thamë fjalën «me sot e mot», edhe vullja e kohës së babaqemos s'do mbetej përgjithnjë.

Aty tërviti u kthye nga ushtria në Shavar të Poshtëm, Qemal Çili. Kur shkoi s'i pat dalë mustaku, tashti ka një mjekër të dendur e të fortë sa mezi i kalon brisku, edhe kur është prej atyre më të mirëve. Dhe se, si e thotë fjala, dardha bie nën dardhë, edhe Qemali i ri filloi të ecë në rrugën, që patën shkelur shumë burra të shtëpisë së tij. I ati jo, se ai kish ikur i ri, por i gjyshi që, sikurse thamë, ishte i verbër dhe e mbante mjekrën një pëllëmbë. Dhe thonë në fshat (po hyre në të thellat e po e zure mik ai të thotë vetë) thonë se Bido Çili e ka lënë mjekrën për punën e çezmave, si punë zije. Si e qysh do ta spiegojmë kur t'i vijë radha. Ka të tjerë, që e ngasin e duan ta nxjerrin se, vallaha, xha Bidua na paska lëshuar mjekrën që kur i vdiq e shoqja. Jo, besa! Të këtilla gjepura mos i besoni.

Bido Çili tregon ngjarje të lashta për punën e çezmave. Tregon e ze në gojë një aga të pasur shumë atje në Shavar, që kishte ngulur këmbë për-jo-, sepse do t'i shkonin sulinarët në-

për vreshtat. Rrëfen për një tjetër efendi, që deshi të çajnë kanalet të tjerët e ai të mbante sehir; tregon për një bej, që i vërtiti punët vjete e vjete me radhë, gjersa i hëngri paret e mbledhura nga fshati.

Bido Çili tregon edhe një rast të tillë:

«Një herë më ra në kokë një mëndje e mirë: Gjumi s'më zu dhe i shkoj herët në mëngjes Reshat beut: Bej efendi, të falem e të uroj ditën e mbarë, por sonte m'u kujtua që për punën e çezmave...

«Beu më dëgjoi gjer në fund e, pasi mbarova, këceu përpjetë e përpoqi duart. Unë u gëzuash, se e pashë që edhe atij i pëlqeu mëndja ime, por... ma ktheu duke psherëtitur:

«Bobo, gjynah o Bido, gjynah o lumëmadh, gjynah o fukara, gjynah. Ja, mëndje e mirë, e ndritur, e drejtë, po... punë që s'bëhet, vajti fir. — Po pse s'bëhet, o bej? — pyes unë. — Po s'bëhet o qyqar, — ma ktheu ai, — s'bëhet sepse e the ti. Do thonë në fshat se kjo punë u bë, sepse i shkoi ndër mënd Bidos. Ç'më mbetet mua pastaj?».

Ka qënë një kohë, jo më shumë se tridhjetë vjet të shkuara, kur fshati e kishte mbushur mëndjen top që ta sillnin ujin e kroit të Çobenëve, pa «të dalë ku të dalë». Bile ja patën nisur me të hapur kanale, ja patën filluar me të pjekur qyngje, patën zënë me të afruar gurë. E keqja ishte veç te Guri Vakëf. Jo vetëm se atje kishte shkëmbinj që s'dëgjonin fare as nga varella, as nga qysqija, por sepse: Vend vakëf! e njeri s'afrohej. Dhe nga që shkëmbi ishte shumë i madh, atje mund të thërrisnje e oshëtima ta

kthente zërin prapë. Por Bido Çili, sado besimtar, e pati pleqësuar punën ndryshe: Ne ndonjë të keqe s'bëjmë. Kur të gurgullojë uji këtu, edhe vakëfit, edhe zotit do t'i bëhet qejfi.

Dhe Bidua vetë kishte qënë ai, që kishte futur llokumet e dinamitit nëpër brimat, që hapte vetë me qysqi. Por një fërnellë, dy, tri e dhjetë, kur arritën aty nga e njëzeta, nga gazi, nga nxitimi e nga padituria... plasi një minë fare afër dhe ja rrëmbeu Bidos dritën e syve. Fshati ishte trembur nga hieja e vakëfit. Më kot kishte thirrur Bidua vjete me radhë që ta vazhdonin punën, më kot kishte zënë be e rrufe se ishte nxituar. Ja, që atëhere, nga humbja e dritës së syve dhe nga dëshpërimi, Bido Çili lëshoi mjekër e mbeti në të errët për gjithë jetën. Kështu u mbyll atëhere ai gëzim i Shavarit të Poshtëm, ashtu si kanalet u mbyllën vetiu, se u gremisën dhe i sheshoi koha.

Por koha ndryshoi. Kur u kthye Qemali nga ushtria... Këtu e thamë një herë, kur zumë në gojë dardhën që bie nën dardhë.

Pra, u ngrit tashti Qemali me shokë e shoqe dhe atje në mbledhje të rinisë e vendosën me fjalë burri e me forcë djali që, së pari, ta bëjnë shesh atë Gurin Vakëf e t'i japin të kuptojë pleqërisë se sa para i bën lëkura atij Gurit Vakëf!

— Do ta shkatërrojmë me llokum domosdo, se kur ke mashën pse të djegësh dorën?!

Qemali me nja dy shoqe shkuan te komandanti i repartit të ushtrisë aty më poshtë dhe iu lutën për çka u duhej. Nuk ua prishi komandanti dhe u dha dinamit, u dha fitil, kapsollë.

Sa për zanatin, jo më kot Qemali. kish punuar dy vjet në ushtri me dinamite e me fitila. Se Qemali s'ishte gjyshi Abedin.

Po sido që flasim kështu, Qemali me shokë e shoqe, para se të nisnin nga puna, një mbrëmjeherë i shkuan xha Bidos për ta dëgjuar e për t'i marrë një mëndje. Ai i prit, i dëgjoi, u gëzua, por u tha: — Ta dini, t'i kemi fjalët përpara, është vështirë; duhet zemër, punë, krahë, duhen qyngje, duhen edhe para...

— Jo, babagjysh, s'ka ç'na duhen paratë, ne të gjitha do t'i bëjmë vetë, ja me këta krahë.

— Unë s'ua shoh krahët, biro, se jam i verbër, por e marr me mënd që i kini të fortë, se të rinj jini. Hapni sytë mos turpërohi, duhet punë dhe duhen para.

— Ta thamë babagjysh, paratë s'na duhen.

— Duhet, mor djema, duhen mojt vajza, se si i thonë fjalës: paraja e ngre ujin përpjetë. Ja! Ku do ta gjeni dinamitin, fitilin?

— Ato i gjetëm babagjysh. Po kur ta sjellim ujin ç'do thuash?

— Do t'u uroj, biro, do t'u uroj e do vij të laj fytyrën me ujën e kroit të Çobanëve. Kam shpresë se do më hapen sytë edhe një herë; por nxitohi, se sot jam e nesër s'jam...

* * *

Në tre fronte filloi puna e çezmave. Një palë punonin kanalet, një palë shkuan në qeramidhanë për të gatuar e pjekur qyngje, kurse te Guri Vakkëf punonte vetë Qemali me pak shokë e shoqe.

Tri ditë e tre net ka gjëmuar gryka atje te Guri Vakëf. U tund jo vetëm gryka, jo vetëm Shavari i Poshtëm dhe ai i Lartmi, por edhe mali vetë. Dhe Bido Çili, kur dëgjonte ato shungullima, mbante dorën në zemër dhe qante nga gëzimi:

— Hej, u vajtët mbarë!

— Hej, sa më gëzohet zemra!

— Hej, sa zili ua kam!

Si u shkatërrua Guri dhe u bë cifla cifla, atje te gryka mund të thërrisnje sa të të hante në kokë, por oshëtima më s'ta kthente zërin. Por sado që fërnellat bënë punën e tyre dhe hapën rrugën, duhej akoma punë me krahë për të shkukur ata gurët, që kishin mbetur anës, si dhëmbë të këqinj.

Atëhere mund ta shihnje Qemalin çfarë djali ishte, veshur me një palë pantallona të shkurtëra në trup dhe me ata krahë (eh, çfarë krahësh) me gjoks prej divi e me shpatulla një pashë të gjëra. Djersa i shkonte çurkë e ai hap e ngre ata krahë me varë nër duar, bjeri e bot këtyre gurëve, si në gjë të hasmit. Çupat, që punonin aty afër, kur e shihnin atje lart, ashtu, tërë forcë e burrëri, tërë zulmë e djalëri, diç pëshpërisnin kokë më kokë.

Në këtë vërsulje për të shuar legjendën e ujit, u lëshua gjithë fshati, të vegjël e të mëdhenj. Po me që pyll pa derr s'ka, kështu ndodhet në Shavar edhe një Shaqo, Shaqo Tershi. Shaqo individi e thërresin, se ky ka bërë hyqme e rri mënjane me ato pak dynymë, me lopën, gomarin e hiç tjetër gjë.

Pra, ky Shaqo Tershi ndënji mënjane edhe në punën e çezmave. Bile, thoshte se edhe kjo vër-